

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
Facultatea de Litere
Școala Doctorală Studii Lingvistice și Literare
Doctorat științific în domeniul Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

(Rezumat)

IMAGINEA PROSTITUATELOR LA GUY DE MAUPASSANT, RACHILDE, CAMILLE LEMONNIER

Coordonator :

Prof. Univ. Dr. Emerit UBB **RODICA POP**

Doctorand :

MĂDĂLINA-IOANA TÓK

CLUJ-NAPOCA

2021

CUPRINS

INTRODUCERE	8
0.1 Problematică și obiective	9
0.2 Metodologie.....	10
0.3 Corpus	11
0.4 Structura tezei	13

PARTEA I

SITUATIE ACTUALA, ABORDARE CONTEXTUALĂ ȘI ARTE VIZUALE

I. Pe urmele misteriosului subiect al prostituției	18
1. Parcurs definitional al cuvântului prostituție	18
2. Corpul și sexualitatea - încălcarea interdicției	21
3. Starea cercetării și a studiilor fundamentale	25
4. Vrăjitoare, isterică, prostituată - originile marginalității feminine	31
II. Context și perspectivă	43
1. Ascensiunea capitalismului și dezvoltarea capitalei	43
2. Moralitatea sexuală și ipocrizia burgheză	48
3. Reglementarism și clandestinitate	58
III. Figura artistică a prostituatei.....	73
1. Prostituta - figură emblematică în artele vizuale	73
2. Interzicerea și scandalul	79
3. Impactul picturii asupra literaturii.....	82

CONCLUZIE PARȚIALĂ	87

PARTEA A DOUA

POSTURI ȘI IMPOSTURI

INTRODUCERE	89
I. Imagine și percepție	90
1. Statutul fetei publice	90
2. Tipologia prostituatei	95
3. Respectarea moralei, ascunderea desfrâului	99
4. Prostituta sub condei.....	103
II. Avatare ale prostituatei	114
1. Victima socială	114
2. Boule de Suif - dăruire și sentiment patriotic	123
3. Femeie fatale, femeie maternală	127
4. Prostituta în căutare de identitate	130
5. Sub influența violenței	139
III. Complexitate și eterogenitate	147
1. Construcția imaginii fetei publice	147
2. Relația scriitor și personaj	148
CONCLUZIE PARȚIALĂ	157

PARTEA A TREIA
LIMBAJUL SEDUCȚIEI

INTRODUCERE	159
I. A provoca prin corp, a seduce prin cuvânt	160
1. Codul vestimentar	160
2. Limbajul corpului - distanță și apropiere	165
II. Seductia prin cuvânt	170
1. Apelative și conotații	170
2. Sexualitate și alimentație	174
3. Erotism și bestialitate	176
III. Corpul și limbajul sub constrângere	180
1. Dualitatea limbajului -prostituata și scriitorul	180
2. Figuri ale seducției	183
CONCLUZIE PARȚIALĂ	192
CONCLUZIE GENERALĂ	193
ANEXE	198
INDICE DE TERMENI.....	209
INDICE NUMELE PROPRII	211
BIBLIOGRAFIE.....	214

Rezumat

Cuvinte Cheie : prostituție, interdicție, sexualitate, corp, marginalitate, reglementarism, seducție, tabu, moralitate, depravare

Introducere

Prostituata s-a aflat de-a lungul secolelor la intersecția dorinței și disprețului. Existența sa pune sub semnul întrebării relația dintre atracție și păcat, dintre nevoie și interdicție, deschizând simultan calea chestionării construcției imaginii sale. Fata publică este vinovată, își folosește corpul în exercitarea profesiei sale, iar bărbatul este fericit. Lăsându-se abandonată într-o fericire temporară, se vede imediat abandonată și singură. Monitorizată sau clandestină, atracția ei se încheie atunci când societatea îi judecă acțiunile și o învinovățește pentru acțiunile ei rușinoase. Subiectul prostituției este astfel un tabu care surprinde. Acest aspect enigmatic este strâns legat de gândirea socială, specifică fiecărui secol, iar prostituția reprezintă o problemă socială majoră.

Situație actuală

Prostituția este un episod real și puternic, în special în secolul al XIX-lea, când societatea, literatura și arta se concentrează pe această temă și o adoptă ca subiect central. Am observat, totuși, că critica sociologică a fenomenului prostituției este cea care preia conducerea, iar abordările literare rămân la un nivel secundar. Subiectul prostituției a fost cunoscut drept „cea mai veche meserie din lume”. Această temă a fost tratată într-un mod prea general, clișeic. Cu toate acestea, ar fi interesant să aruncăm o privire mai specifică asupra fenomenului prostituției. Dialectica centrului și a marginii relevă două noțiuni complementare esențiale pentru evocarea relațiilor dintre indivizi și corp social, instituții și mentalități. Cei doi termeni contrari central și marginal sunt operativi în abordarea literară dacă luăm în considerare schimbarea de perspectivă : femeia prostituată, sortită marginalității sociale, dobândește un loc central și ocupă scena centrală. Această idee se regăsește la cei trei autori pe care îi studiem : Maupassant, Rachilde și Lemonnier. Cei trei autori au stataturi diferite în ceea ce privește recunoașterea și influența operelor lor. Dacă în timp Rachilde și Lemonnier rămân în umbră și statutul lor se schimbă de la canon la margine, pe de altă parte, lucrările lor dezvăluie invers. În acest sens,

protagoniștii (prostituatele) nu mai ocupă un loc marginal, ci mai degrabă unul central. Mai mult, studiile critice pe această temă evidențiază aceeași problemă a marginalității atunci când observăm că subiectul este mult mai aprofundat în domeniul social decât în literatura de specialitate. Starea actuală a problematicii și studiile critice aduc o contribuție semnificativă la examinarea centrului și a marginii în ceea ce privește statutul scriitorului, precum și al fetei publice.

Obiective

Propunem un studiu al imaginii fetei publice la sfârșitul secolului al XIX-lea precum și examinarea perspectivei sociale asupra prostituatei prin lucrări artistice și literare. În acest sens, dorim să evidențiem rolul central al prostituatei la acea vreme prin imaginea fetei publice, o imagine eterogenă, neașteptată, diferită de cea pe care societatea a implementat-o de-a lungul timpului. În acest sens, considerăm important să demonstrăm complexitatea fetei publice în producțiile literare și artistice, precum și reprezentarea sa culturală situată în centrul problematicii. În plus, interesul nostru este să analizăm în ce măsură artiștii au reușit să-i reprezinte fidel portretul sau care a fost perspectiva lor în această direcție. Pe de altă parte, schimbarea de perspectivă care situează prostituata la un nivel central în producțiile artistice ne-a trezit interesul de a analiza dialectica centrului și a marginii, problema excluziunii sociale, precum și cunoașterea mai profundă a subiectului prostituției.

Metodologie

Proiectul nostru se bazează pe nevoia de a găsi instrumente critice adecvate, deoarece vom consulta diferite domenii culturale, fiecare cu principii proprii. Oferim o analiză tematică și comparativă. În acest fel, vom încerca să abordăm subiectul și să urmărim relația text-personaj, dialectica central-marginală și construcția imaginii fetei publice. Astfel, nu vom ezita să apelăm la istoria literară, la texte scrise chiar înainte de sfârșitul secolului al XIX-lea. În aceeași măsură, vom împrumuta metoda structuralistă și analogică pentru a evidenția determinările sociale, artistice și literare. De asemenea, ne propunem să stabilim specificitățile și interferențele unor domenii culturale precum sociologia, arta, literatura care împărtășesc simultan subiectul prostituției.

Corpus

Ne-am concentrat studiul, în principal, pe lucrările a trei autori: Guy de Maupassant, Rachilde și Camille Lemonnier. Din punct de vedere literar, cercetările noastre ne-au condus la nuvele: *Boule de Suif*, *La maison Tellier*, *Yvette*, *Mademoiselle Fifi* de Guy de Maupassant, romanul *Monsieur Vénus* de Rachilde, romanele *Madame Lupar* și *Nos Flamands*, nuvelele *L'homme qui tue les femmes* și *L'enfant du Crapaud* de scriitorul belgian Camille Lemonnier. Pe de altă parte, deoarece analiza noastră se va concentra și asupra sociologiei, artei și literaturii, vom analiza și subiectul prostituției folosind legile și reglementările secolului al XIX-lea. Studii istorice și sociologice efectuate de specialiști precum Alexandre Parent-Duchâtelet, *De la prostitution dans la ville de Paris*, Louis Fiaux, *Les maisons des tolérances. Leur fermeture* precum și doctorul Hippolyte Mireur (de Marseille), *La Syphilis et la prostitution dans leurs rapports avec l'hygiène, la morale et la loi*, sunt surse fundamentale pentru analiza noastră. La fel, alegerea picturii ni se pare un aspect important care susține abordarea noastră, să nu uităm că Lemonnier s-a afirmat și el ca critic de artă. Pictori precum Édouard Manet, Henri-Toulouse Lautrec, Edgar Degas ne-au atras atenția și s-au inspirat în mare măsură din temă. În afară de pictură, imaginea prostituatei este reprezentată și în desen, la Rops sau Degas.

Structura tezei

Structura tezei noastre cuprinde trei părți. Prima parte : Situația actuală, abordarea contextuală și artele vizuale, a doua parte : Posturi și imposturi și a treia parte : Limbajul seducției.

Prima parte: Situația actuală, abordarea contextuală și artele vizuale este structurată în trei capitole : Pe urmele misteriosului subiect al prostituției, Context și perspectivă și figura artistică a fetei publice și este dedicată unei vederi panoramice a tematicii precum și a cercetărilor care au fost efectuate.

Primul capitol, Pe urmele misteriosului subiect al prostituției, include patru subcapitole. În primul rând, am identificat definițiile și semnificațiile cuvântului *prostituție* pentru a vedea cum să interpretăm rolul și semnificația sa în plan social, în analiza artistică și literară. Am abordat apoi problema corpului și a sexualității în contextul prostituției, aspecte integrabile și complementare. Societatea își forjează valorile și principiile asupra corpului și sexualității, își protejează membrii și pledează pentru sănătatea lor. Prin subiectul sexualității, artiștii și-au demonstrat originalitatea și și-au demonstrat curajul de a ieși din sfera stereotipiei într-o eră care condamnă sexualitatea și subiectul prostituției, mai ales dacă aceasta era dezvăluită în spațiul public.

De asemenea, am fost interesați de stadiul cercetărilor și studiilor fundamentale și actuale ale problemei până în prezent, fapt care să ne permită să întocmim o analiză a actualității temei prostituției. Am abordat apoi subiectul marginalității feminine; de la vrăjitoare, la isterică până la prostituată. Admirată pentru fizicul ei și urâtă din cauza practicilor sale, este admirată și blamată, fapt care dovedește dualismul ei: binele și răul coexistă și apar pe parcursul acțiunilor sale sau al relațiilor sale cu societatea. Dualismul său este dezvăluit atât în artă unde frumoasa și fermecătoarea femeie are rolul ei diabolic la Rops și Manet care o pictează lângă pisica neagră, cât și în operele literare în cazul lui Maupassant care o consideră misterioasă și fermecătoare.

În cel de-al doilea capitol am analizat contextul și perspectiva prostituției și am subliniat creșterea capitalismului și dezvoltarea capitalei care au favorizat explozia culturală, arhitecturală și turistică. Această expansiune a bucuriei a culminat cu tendința spre viciu, contrar a ceea ce societatea promova la acea vreme : moralitatea și bunele maniere, elementele esențiale pentru o societate ideală. Acest aspect ne conduce la analiza valorilor sociale precum morala burgheză și măsurile statului împotriva prostituției, inclusiv reglementarismul. Vom urmări în același sens paradoxurile acestor măsuri, cum ar fi oscilația dintre atracție și dezgust față de fata publică sau ipocrizia burgheză. Omul trebuie să aibă grijă de nevoile sale fizice într-un mod ascuns pentru a păstra morala. Viciul și iubirea venală se practică atâta timp cât omul este mulțumit și contribuie la dezvoltarea socială, de unde ipocrizia burgheză care tolerează prostituția, dar o învinovățește și o consideră o meserie dezonorantă, o problemă dezbătută și de critici. De asemenea, am analizat reglementarismul, modelul care a păstrat moralitatea socială prin înregistrarea fetelor publice în case de toleranță și prin controlul igienic și sanitar regulat. În același timp, punem accentul pe căderea proiectului reglementarist prin apariția clandestinității.

Al treilea capitol al primei părți se va concentra pe figura emblematică a fetei publice din artele vizuale. Ea reprezintă muza artiștilor prin posturile și decorurile la Manet, Lautrec, Degas, Rops. Vom continua cercetările noastre cu o examinare a interdicției și a scandalului din jurul fenomenului prostituției și a operelor artistice care jenează publicul prin exhibiționism vizual: *Le Déjeuner sur herbe*, *Olympia*, *Nana* de Édouard Manet. În același timp, acest tip de conflict reprezintă un punct comun în toate domeniile culturale, inclusiv literatura. De asemenea, ne concentrăm pe relația dintre pictură și literatură și influența reciprocă a acestora asupra subiectului prostituției.

A doua parte: „Posturi și imposturi”, extinde referințele asupra imaginii dominante a fetei publice. În primul capitol, *Imagine și percepții*, ne vom concentra asupra statutului fetei publice și a percepției subiectului în societate, artă și literatură. Această perspectivă ne va conduce la o clasificare a trăsăturilor fetei publice care ne va ajuta să înțelegem avatarurile ei. De la fata ascultătoare la Maupassant până la fata îndrăzneată la Rachilde, ea trece prin toate stările trupului și ale sufletului. Vom încerca să demonstrăm calitățile sale fizice și psihice, în raport cu bărbații și cu societatea în ansamblu. Cu toate acestea, în ciuda acestei complexități a trăsăturilor, ea este sortită unei sorți nefericite, subminată de contracarări. Între seducție și abandon, în aceste relații umane ea are relații episodice și trecătoare. Subiecte tabu precum prostituția, deși reprezintă o problemă majoră și de actualitate, au trebuit să fie ascunse și să rămână la un nivel secundar pentru a păstra moralitatea, un principiu de bază pentru societatea vremii. Prostituata nu poate fi integrată în societate ca membru; marginalitatea ei este dezvăluită de ziarele care îi dedică doar o mică parte. Cu toate acestea, prin prisma lui Maupassant, Rachilde și Lemonnier, fata publică este reprezentată în toată complexitatea sa.

În al doilea capitol, *Avatare ale prostituatei*, vom analiza trăsăturile dominante ale prostituatei la cei trei autori : Maupassant, Rachilde, Lemonnier. Mereu în căutarea identității din cauza situației sale precare, este discreditată ca membru social ancorat în realitate, dar e iubită prin sexualitatea ei fantasmagorică. Există o imagine dublă a prostituatei care este construită: imagine tangibilă (reală) și imagine fantasmagorică (sexuală). În afară de această dualitate, scriitorii au demonstrat complexitatea imaginii ei prin multitudinea de trăsături pe care le posedă: patriotică, eroină, maternă, femeie fatală. Fiecare scriitor a luat în considerare aproape toate tipologiile prostituatei și a folosit motivul victimei sociale, ipocrizia burgheză, căutarea identității, asasinarea și fatalitatea. Trăsăturile prostituatei apar pe măsură ce povestea se desfășoară și contribuie la portretizarea ei în moduri neașteptate. Deși prostituata întruchipează simbolul sexualității, ea posedă și trăsături umane: plânge, râde, pune întrebări și luptă pentru

apărarea ei. În același timp, are trăsături antitetice care o fac atât de specială : fatală și maternă, inocentă și criminală, eroină și supusă.

În cele din urmă, al treilea capitol va demonstra complexitatea și eterogenitatea acestuia prin toate caracteristicile pe care le-am evidențiat. Construcția fetei publice la cei trei scriitori este dezvoltată prin temele și sursele de inspirație ce seamănă, dar ceea ce este diferit este atitudinea, stilul, modul de prezentare al subiectului, pe scurt estetica literară a fiecărui autor. În sfârșit, există o relație strânsă între scriitor și personajul său prin trecutul personal, copilăria, viața personală, experiența socială, cenzura care determină produsul literar al autorilor, mai mult sau mai puțin pronunțat la fiecare dintre ei.

A treia parte, „Limbajul seducției”, oferă analiza prostituției din punct de vedere verbal, comportamental și sartorial. Prostituata provoacă cu trupul și seduce cu cuvintele. Aceste aspecte vor fi reflectate prin gesturi și mimici, precum și prin haine și accesorii. Un alt aspect care va fi tratat, limbajul non-verbal folosit de fata publică în relația ei cu bărbatul, dezvoltă modul discret de abordare a clientului, dar prin semne recunoscute, cum ar fi de exemplu postura corpului sau machiajul extravagant. De asemenea, seduce prin cuvânt, numele și vocabularul ei având conotații diferite. Există o relație strânsă între mâncare și sexualitate, erotism și bestialitate. Prin limbajul ei indirect, prostituata domină bărbatul, limbajul corpului fiind principalul său instrument de seducție. Corpul și limbajul sub constrângere dezvoltă dualitatea limbajului, cel a fetei publice, și al scriitorului se află într-o relație oglindă, ambele subliniind conceptele și viața de zi cu zi a secolului. Pe de o parte, limbajul și câmpurile lexicale ale prostituatei îi definesc statutul, comportamentul, modul de acțiune, identitatea și relația cu ceilalți, în timp ce limbajul scriitorilor ajunge să echilibreze legătura dintre vorbirea prostituatei în societate, convenții sociale, subiectivitate și perspectiva scriitorului. Tabuul este evidențiat de cenzură și ilustrează, de asemenea, faptul că limbajul prostituatei trebuia ascuns ochilor publicului, în timp ce cel al scriitorilor trebuia să se manifeste în scris, dar într-un mod îngrijit. Acest fapt reflectă și relația dintre centru și marginalitate. La fel, povestirea din fiecare romancier este unică, deoarece fiecare folosește un stil specific, fapt care conferă originalitatea discursului și construirea caracterului fetei publice în contextul seducției.

Concluzie

Prostituția, corpul și sexualitatea ocupă un loc central și devin teme principale în sociologie, pictură, desen, literatură. În plus, dialectica canonului și a marginii completează figura fetei

publice într-un context în care ea reprezintă în același timp excluziunea socială și strălucirea culturală.

De la victimă socială la eroină, de la femeia fatală la femeia maternă, prostituata se află în căutarea identității, fiind adesea atât patriotică și credincioasă, cât și violentă fata publică fiind reprezentată în toată complexitatea ei. Lucrările literare ale scriitorilor corpusului nostru marchează o imagine eterogenă a fetei publice.

În cele din urmă, descoperim că misterul și iluzia se împletesc cu existența reală a prostituției, iar limbajul seducției ilustrează raportul dintre realitate și imaginar.

Extensii

Problema prostituției include, prin urmare, referințe la marginalitate, excluziune socială, exploatarea sexuală a minorilor și piața drogurilor. De asemenea, deschide noi căi de cercetare cu privire la studii de gen, studii comportamentale (transgenice), boli (SIDA) și corp. În acest sens, abordarea noastră poate reprezenta un punct de plecare pentru o analiză mai dezvoltată a ceea ce ascunde spiritul fin de siècle în așteptarea altor răspunsuri. Pentru a răspunde, trebuie doar să ne uităm la secolele anterioare pentru a înțelege mai bine cauzele și consecințele, în special spre secolul al XIX-lea, o perioadă de mari schimbări sociale, culturale și estetice.